

تاریخ مستند عکاسی دوره ناصری

(بانکیه بر اسناد و مدارک آرشیوی)

مهدخت ابراهیمی

نشر

سرشناسه	ابوالفتحی، مهدخت، -
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ مستند عکاسی دوره ناصری (باتکیه براسناد و مدارک آرشیوی) / مهدخت ابوالفتحی.
مشخصات نشر	تهران: نشر علم، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۲۳۰ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۷۴۹-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۳.
موضوع	عکاسی - ایران - تاریخ - قرن ۱۳ ق.
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۲-۱۳۴۴ ق - اسناد و مدارک.
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۲-۱۳۴۴ ق - عکس‌ها.
رده بندی کنگره	۳۰۲/۱۳۴: TR۱۰۷/الف
رده بندی دیویی	۷۷/۹۵۱
شماره کتابشناسی ملی	۳۰۳۵۴

شعری

تاریخ مستند عکاسی دوره ناصری

(باتکیه بر اسناد و مدارک آرشیوی)

مهدخت ابوالفتحی

چاپ اول: ۱۳۹۴

تیراژ: ۴۴۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۷۴۹-۳

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 بخش اول: تاریخ عکاسی جهان
۱۵	 درآمد
۱۶	 فصل اول: معرفی فرایندهای عکاسی از آغاز تا ۱۸۵۱ م.
۱۶	 الف: هنرنگار
۱۸	 ب: داگروتیپ
۲۰	 ج: کالوتایپ
۲۲	 فصل دوم: فرایندهای عکاسی از ۱۸۸۰ به بعد
۲۲	 الف: کلودیون
۲۴	 ب: صفحات خشک (ژلاتینی)
۲۴	 ج: چاپ آلبومین
۲۵	 د: عکاسی استریواسکوپیک
۲۷	 بخش دوم: آغاز عکاسی در ایران
۲۹	 درآمد
۳۱	 فصل اول: معرفی برخی فرایندهای رایج عکاسی در ایران
۳۱	 الف: داگروتیپ
۳۶	 ب: کالوتایپ/تالوتایپ
۳۷	 ج: کلودیون
۳۸	 د: استفاده از کاغذهای روز چاپ
۳۹	 هـ: استریواسکوپ در ایران
۴۰	 فصل دوم: معرفی چندتن از عکاسان بنام دوره ناصری
۴۱	 ژول ریشار
۴۴	 شاهزاده ملک قاسم میرزا
۴۶	 الف: عکاسان ایتالیایی

۴۷	لوئیجی پشه
۴۹	فوکه تی
۵۰	لوئیجی موتتابونه
۵۲	ب: عکاسان فرانسوی
۵۲	بلوکویل دوکولیوف
۵۳	کارلیان
۵۴	نادار
۵۵	ج: عکاس روس
۵۸	د: عکاس آلمانی
۶۰	ه: عکاسان ایرانی
۶۰	آقا رضا اقبال السلطنه
۶۶	عبدالله میرزا قاجار
۷۰	میرزا احمدخان صنیع السلطنه
۷۷	بخش سوم: عکاسی در دوره ناصرالدین شاه
۷۹	درآمد
۸۵	فصل اول: اقدامات ناصرالدین شاه در جهت پیشبرد عکاسی
۸۷	۱. عکاسی مستند
۹۰	۲. شکل گیری رشته عکاسی در دارالفنون
۹۲	۳. پیدایش عکاس خانه های درباری و عمومی
۹۷	۴. ابداع لقب عکاس باشی
۹۸	۵. مبدع نوشتن شرح عکس ها در ذیل آن
۹۹	۶. تألیف و چاپ کتب و رسالات در زمینه عکاسی
۱۱۲	فصل دوم: تأثیرات خروج عکاسی از دربار
۱۱۲	الف: شکل گیری عکاس خانه های عمومی
۱۱۵	ب: شکل گیری و پیدایش عکاسان دوره گرد
۱۱۷	پیگفتار: دوره پسا ناصری
۱۲۱	نتیجه گیری
۱۲۳	ضمائم و پیوستها

۱۲۵	مجموعه اسناد شخصی
۱۳۵	مجموعه اسناد کاخ گلستان
۱۵۱	مجموعه اسناد سازمان اسناد ملی
۱۸۶	مجموعه اسناد مرکز وزارت خارجه
۲۰۰	مجموعه آلبوم خانه کاخ گلستان
۲۱۴	عکس ها
۲۲۳	منابع و، آخذ

فهرست نمودار

۷۳	نمودار شماره ۱: نموده از یکا بان اروپائی دوره ناصری
۷۴	نمودار شماره ۲: عکاسان تهران دوره ناصری
۷۵	نمودار شماره ۳: عکاسی در شهرستانه در دوره ناصری
۷۶	نمودار شماره ۴: نمودار عکاسان ایران تا پایان دوره ناصری

فهرست عکس

۵۶	عکس شماره ۱: آرم عکاس خانه آنتوان خان سوریوگین
۶۹	عکس شماره ۲: آرم عکاسخانه عبدالله میرزای قاجار
۸۶	عکس شماره ۳: تصویر مجسمه ناصرالدین شاه
۲۱۴	عکس شماره ۴: عکاسان ایرانی دوره قاجار
۲۱۵	عکس شماره ۵: دومین مراسم تشییع ناصرالدین شاه
۲۱۶	عکس شماره ۶: دوستمحمدخان معیرالممالک، قاهره - مصر
۲۱۷	عکس شماره ۷: آرم عکاسخانه دوستمحمدخان
۲۱۸	عکس شماره ۸: آرم عکاسخانه روسیخان
۲۱۹	عکس شماره ۹: آقارضا عکاسباشی
۲۲۰	عکس شماره ۱۰: دسته پلیس، عکس ش ۵/ ۱۸۲ مجموعه عکس بیوتات، دانشگاه تهران
۲۲۱	عکس شماره ۱۱: شکار قوچ، عکس ش ۹/ ۳۰۴ مجموعه عکس بیوتات، دانشگاه تهران
۲۲۱	عکس شماره ۱۲: دورنمای بیستون، عکس ش ۹/ ۲۷۷، مجموعه عکس بیوتات، دانشگاه تهران

فهرست اسناد

- سند شماره ۱: مجموعه شخصی، استشهدنامه ژول ریشار..... ۱۲۵
- سند شماره ۲: مجموعه شخصی (آقای امینیان)..... ۱۲۹
- سند شماره ۳: مجموعه شخصی (آقای امینیان)..... ۱۳۰
- سند شماره ۴: مجموعه شخصی (آقای امینیان)..... ۱۳۱
- سند شماره ۵: مجموعه شخصی (آقای امینیان)..... ۱۳۲
- سند شماره ۶: مجموعه شخصی (آقای امینیان)..... ۱۳۳
- سند شماره ۷: مجموعه شخصی، استان شماره ۴۳۴۷۲..... ۱۳۵
- سند شماره ۸: مجموعه شخصی، استان شماره ۶۰۹۳۲..... ۱۳۸
- سند شماره ۹: مجموعه شخصی، استان شماره ۶۹۳۷۴..... ۱۴۰
- سند شماره ۱۰: مجموعه شخصی، استان شماره ۹۱۸۸۰..... ۱۴۲
- سند شماره ۱۱: مجموعه شخصی، استان شماره ۲۷۶۶۳..... ۱۴۴
- سند شماره ۱۲: مجموعه شخصی، استان شماره ۲۷۶۵۵..... ۱۴۶
- سند شماره ۱۳: مجموعه شخصی، استان..... ۱۴۷
- سند شماره ۱۴: مجموعه شخصی، استان..... ۱۴۹
- سند شماره ۱۵: مجموعه سازمان اسناد ملی ۲۹۵/۱۱..... ۱۵۱
- سند شماره ۱۶: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۵۶۰..... ۱۵۳
- سند شماره ۱۷: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۴۹..... ۱۵۵
- سند شماره ۱۸: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۱۲۳۱..... ۱۵۷
- سند شماره ۱۹: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۱۴۱..... ۱۶۰
- سند شماره ۲۰: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۱۲۱۴..... ۱۶۳
- سند شماره ۲۱: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۲۹۲..... ۱۶۷
- سند شماره ۲۲: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۵۶۱..... ۱۶۹
- سند شماره ۲۳: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۷۵۵..... ۱۷۱
- سند شماره ۲۴: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۷۶۰..... ۱۷۳
- سند شماره ۲۵: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۲۷۸۰..... ۱۷۵
- سند شماره ۲۶: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۶۴۸۰..... ۱۷۸
- سند شماره ۲۷: مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۵/۶۴۸۱..... ۱۸۰

- سند شماره ۲۸ : مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۶/۱۹۶۳ ۱۸۱
- سند شماره ۲۹ : مجموعه سازمان اسناد ملی شماره ۲۹۶/۱۳۱۸۴ ۱۸۳
- سند شماره ۳۰ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۱۰-۲۱-۹-۱۲۷۸ ۱۸۶
- سند شماره ۳۱ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۱۵-۹-۱۲-۱۲۸۳ ۱۸۹
- سند شماره ۳۲ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۱۰-۱۵-۲۵-۱۳-۱۳۱۲ ۱۹۲
- سند شماره ۳۳ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۹-۱۳-۲۴-۱۳۱۸ ۱۹۴
- سند شماره ۳۴ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۱۰-۱۳-۲۴-۱۳۱۸ ۱۹۶
- سند شماره ۳۵ : مجموعه وزارت خارجه شماره ۱۲-۱۳-۲۴-۱۳۱۸ ۱۹۸
- سند شماره ۳۶ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۲۰۸ ۲۰۰
- سند شماره ۳۷ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۱۱۴ ۲۰۲
- سند شماره ۳۸ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۲۴۰ ۲۰۳
- سند شماره ۳۹ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۲۹۱ ۲۰۵
- سند شماره ۴۰ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۲۹۳ ۲۰۷
- سند شماره ۴۱ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، شماره ۲۹۸ ۲۰۸
- سند شماره ۴۲ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۳۲۵ ۲۱۰
- سند شماره ۴۳ : مجموعه دیپاچه های کاخ گلستان، آلبوم شماره ۴۳۸ ۲۱۲

مقدمه

از زمان اختراع عکاسی، که مهم‌ترین رسانه ثبت تصویر محسوب می‌شود اگر بگوییم عکاسی نحوه تفسیر ما را به جهان اطراف و خودمان دگرگون کرده است، گزاف نگفته‌ایم. درک و شناخت ما از واقعیت، با ظاهر عکاسی تحولی عظیم یافت، عکسها به ساده‌ترین شکل، با صداقت و حقیقت بکری که در خرد پنهان داشتند، به تدریج به بهترین ابزار برای بیان حقایق تبدیل شدند، و بر همگان روشن شد که حقیقت را روغ نمی‌گوید.

عکاسی با تولد خود در ۱۸۲۶، رویایی را که برای مدتها همه چشم به راهش بودند، تحقق بخشید. برای اولین بار بود که همگان به تو ستمد تصویری به مراتب دقیق‌تر و ارزان‌تر از پرتره‌های نقاشی شده در اختیار داشته باشند. این اختراع رنج خودکم‌نظیر به سرعت جهان را تحت تأثیر خود قرار داد. در این تأثیر پذیری، ایران نیز مستثنی نبود. ورود این پدیده لوکس به ایران عصر قاجاری تنها سه سال بعد از اختراع جهانی‌اش یعنی در ۱۲۴۲ ه. ق. بسیار حائز اهمیت بود.

اولین عکس به شیوه داگروتیپ در دربار محمدشاه انداخته شد. این رشد و تعالی این صنعت نوظهور مصادف بود با دوران طولانی سلطنت ناصرالدین‌شاه و تجددخواهی او که با سفرهای مکرر به اروپا افزایش یافت. عکاسی این پدیده لوکس و جدید نیز به مناسبت سفر مظفر تمدن غربی از همان ابتدا نظر شاه جوان را به خود جلب کرد و اقدامات شاه در جهت پیشرفت آن به جایی رسید که در بسیاری موارد عکاسی در ایران پیشروتر از دیگر نقاط جهان نمود یافت.

تاریخ عکاسی در ایران و مراحل سیر و تحول آن مورد توجه بسیاری از پژوهشگران حوزه عکاسی و تاریخ قرار گرفته اما در این پژوهشها به ندرت از اسناد تاریخی استفاده شده است. با توجه به اهمیت اسناد در بررسی‌های تاریخی به سبب هرچه روشن‌تر شدن مسیر پژوهش، هدف اصلی از گردآوری کتاب بررسی تاریخ عکاسی با تکیه بر اسناد مرتبط آن است. اما این به معنی مطالعه همه اسناد موجود در این خصوص نیست، چرا که محدودیت در سازمانهای مربوطه از جمله: سازمان اسناد ملی، وزارت امور خارجه، مؤسسه مطالعات تاریخ و به ویژه کاخ گلستان در

عدم فهرست نویسی کامل اسناد خزانه و نیز محرمانه بودن بعضی اسناد وزارت امور خارجه، خود از جمله عواملی بود که راه را برای دستیابی به کلیه اسناد دشوار می ساخت.

امید است این پژوهش با کمی ها و کاستی های خود، راهی باشد برای هموار کردن تحقیقات تاریخ عکاسی ایران.

در پایان واجب می دانم امتنان خود را از اساتید گرانقدر خود، آقای دکتر داریوش رحمانیان و آقای دکتر سول جعفریان به پاس زحمات و راهنماییهای ارزشمندشان در این مسیر پژوهش، نهایت سپاس و تشکر را می نمایم.

این کتاب را تقدیم می کنم به پدر و مادرم، به پاس زحمات جبران ناپذیرشان، که همواره با صبوری و حمایت خود در تمام مراحل زندگی پشتیبان و همراه من بودند.

امیدوارم این پژوهش با کمی ها و کاستی های خود، راهی باشد برای هموار کردن تحقیقات تاریخ عکاسی ایران.

مهدخت ابوالفتحی

۱۳۹۴/۷/۷